

Lezingen:

Fragmenten uit Genesis 2 en 3, en uit de roman "De Stem" van Jessica Durlacher.

Motto: "Goede mensen zouden we zijn, rechtvaardige mensen", naar een tekst uit de Talmoed over de 36 rechtvaardigen die er in elke generatie zijn.

Uit Genesis 2 en 3

⁸De Heer God legde in het oosten, in Eden, een tuin aan en daarin plaatste Hij de mens die Hij had gemaakt. ⁹Hij liet uit de aarde allerlei bomen opschieten die er aanlokkelijk uitzagen, met heerlijke vruchten. In het midden van de tuin stonden de levensboom en de boom van de kennis van goed en kwaad.

¹⁵De Heer God bracht de mens dus in de tuin van Eden, om die te bewerken en erover te waken. ¹⁶Hij legde hem het volgende verbod op: 'Van alle bomen in de tuin mag je eten, ¹⁷maar niet van de boom van de kennis van goed en kwaad; wanneer je daarvan eet, zul je onherroepelijk sterven.'

¹Van alle in het wild levende dieren die de Heer God gemaakt had, was de slang het sluwst. Dit dier vroeg aan de vrouw: 'Heeft God werkelijk gezegd dat jullie van geen enkele boom in de tuin mogen eten?' ²'We mogen de vruchten van alle bomen eten,' antwoordde de vrouw, ³'behalve die van de boom in het midden van de tuin. God heeft ons verboden van de vruchten van die boom te eten of ze zelfs maar aan te raken; doen we dat toch, dan zullen we sterven.' ⁴'Jullie zullen helemaal niet sterven,' zei de slang. ⁵'Integendeel, God weet dat jullie de ogen zullen opengaan zodra je daarvan eet, en dat jullie dan als God zullen zijn en kennis zullen hebben van goed en kwaad.' ⁶De vrouw keek naar de boom. Zijn vruchten zagen er heerlijk uit, ze waren een lust voor het oog, en ze vond het aanlokkelijk dat de boom haar wijsheid zou schenken. Ze plukte een paar vruchten en at ervan. Ze gaf ook wat aan haar man, die bij haar was, en ook hij at ervan. ⁷Toen gingen hun beiden de ogen open en merkten ze dat ze naakt waren. Daarom regen ze vijgenbladeren aan elkaar en maakten er lendenschorten van. ⁸Toen de mens en zijn vrouw de Heer God in de koelte van de avondwind door de tuin hoorden wandelen, verborgen zij zich voor Hem tussen de bomen. ⁹Maar de Heer God riep de mens: 'Waar ben je?' ¹⁰Hij antwoordde: 'Ik hoorde U in de tuin en werd bang omdat ik naakt ben; daarom verborg ik me.' ¹¹'Wie heeft je verteld dat je naakt bent? Heb je soms gegeten van de boom waarvan Ik je verboden had te eten?' ¹²De mens antwoordde: 'De vrouw die U mij hebt gegeven om mij terzijde te staan, gaf mij vruchten van de boom en toen heb ik ervan gegeten.' ¹³'Waarom heb je dat gedaan?' vroeg de Heer God aan de vrouw. En zij antwoordde: 'De slang heeft me misleid en toen heb ik ervan gegeten.'

Inleiding roman:

Het joodse stel Zelda en Bor hebben samen twee kinderen en Zelda heeft nog een oudste zoon, van haar overleden man. De Somalische asielzoekster, Amal, is de oppas voor de kinderen, ze kan goed zingen en doet mee met de zangwedstrijd De Stem, in traditionele islamitische kledij. Maar dan trekt ze haar hoofddoek en abaja uit en zegt ze: ik wil vrij zijn, een voorbeeld voor andere vrouwen. Dit leidt tot een vloedgolf aan bedreigingen, Bor regelt bewaking voor Amal, die hij zelf betaalt, tot alles op is. Als Zelda ontdekt dat al hun geld op gaat aan de beveiliging van Amal, zegt Bor: "we moeten goede mensen zijn, leven als rechtvaardigen".

Overweging

Het scheppingsverhaal gaat over essentiële levensvragen, over onze oorsprong, hoe we ons verhouden tot elkaar, tot de wereld, tot God, en vragen rondom leven en dood, goed en kwaad. De mens en zijn vrouw wonen in een tuin waar ze vrij mogen eten van alles, behalve van de boom van kennis van goed en kwaad. Maar ze kunnen de verleiding niet weerstaan, eten van die boom, en dan wordt alles anders. De “zondeval” noemen veel christenen dit verhaal, en ze koppelen er de leer van de erfzonde aan vast: door die zondeval worden alle mensen zondig geboren, we zijn erfelijk belast.

In het jodendom ziet men dat anders. Er is geen zondeval of erfzonde, het kwaad is vanaf het begin onderdeel van de schepping. Het zinnetje 'En God zag dat het goed was' - soms zelfs zeer goed – betekent niet dat God een goede wereld met louter engelen heeft geschapen, nee, God schiep een wereld waarin een keuze bestaat tussen goed en kwaad. Elk mens is namelijk geschapen met twee neigingen: een neiging ten goede en een neiging ten kwade. Die zijn allebei nodig, want jaloezie, lust en eerzucht hebben de mens ook verder gebracht. Anders zouden we geen huis bouwen, niet trouwen, geen kinderen krijgen, geen handeldrijven. Onze driften kunnen ook een positieve krachtbron worden.

Het is ook niet zo zwart-wit, goed en kwaad, het is met elkaar verweven, het gaat er om de balans te zoeken. Dat is moeilijk, denk aan dilemma's rond noodzakelijke huizenbouw (goed) en de stikstofproblematiek (kwalijk). Hoe kan je de woningnood oplossen met respect voor het milieu? Hoe kan je boeren een economisch gezond bedrijf gunnen met respect voor het milieu?

Het kwade begint waar het respect eindigt, zeggen de wijzen, maar waar zit de omslag? Hoe zwaar laat je je eigenbelang wegen in wat je doet en zegt. Dat is een kwestie van ons geweten, dat ons handelen beoordeelt vanuit het perspectief van goed en kwaad, vooraf, of anders achteraf. Dat geweten is niet aangeboren maar aangeleerd. Het is maar wat je gewend bent. Los je conflicten op met praten? Demonstreer je om iets te bereiken? Of mag je politieagenten van hun paarden trekken en politici bedreigen? Altijd ligt het gevaar op de loer om ons eigenbelang de boventoon te laten voeren. Er zelf beter van worden - en als dat lukt is dat verslavend.

De rabbijnen leren dat de kwade neiging in eerste instantie alleen een voorbijganger is. Pas als je er aandacht aan besteedt, hem binnenlaat, wordt hij een gast in je huis. En als je dan niet uitkijkt wordt hij de baas in jouw leven. Dat kan leiden tot gewenning aan verkeerde praktijken en moreel onrecht. Eenmaal op het slechte pad, is het moeilijk om terug te keren naar het goede.

In de roman *De Stem* lopen goed en kwaad steeds door elkaar heen. Het begint met de dag waarop Zelda en Bor dan eindelijk, na tien jaar, trouwen, maar de bruiloft eindigt in de nachtmerrie van nine-eleven. Het heeft niks met elkaar te maken, maar het gebeurt wel. Terug in Nederland ontfermen Zelda en Bor zich over Amal en stimuleren haar om mee te doen met de zangwedstrijd *De Stem*. Amal grijpt haar optreden aan om te vertellen dat ze vrij wil zijn - een voorbeeld voor vrouwen die gebukt gaan onder de strenge islam. Maar het gevolg is niet een leven in vrijheid, integendeel, Amal wordt bedreigd en zo komt het kwade ook in het familieleven van Zelda en Bor, want daar woont ze inmiddels. Als Bor als advocaat Amal zo goed mogelijk bij wil staan, wordt hij zelf ook bedreigd, het kwade komt binnen. Hij steekt zelfs al hun spaargeld in Amals beveiliging, tot ze bijna bankroet zijn, dat is niet goed. Als Zelda vraagt waar hun geld gebleven is, zegt hij: “We kunnen niet onverschillig zijn, we moeten leven als rechtvaardigen, dat vind jij toch ook?” Uiteindelijk wordt Bor vermoord en Zelda blijft met de kinderen berooid achter. Amal vertrekt naar Amerika, waar ze een gevierd zangeres wordt.

Maar Zelda's oudste zoon Philip wil vervolgens zijn steentje bijdragen aan de bestrijding van de radicale islam. Hij vertrekt naar Israël, gaat in dienst en schrikt er niet voor terug om zelf geweld te

gebruiken, zoals een raketaanval op een groepje terroristen. Dat geweld vindt hij iets goeds, want zo hebben ze een aanslag kunnen voorkomen. Het doet me denken aan de rennende gijzelnemer in Amsterdam, die opzettelijk aangereden werd door een politiewagen. Of verzetsstrijders in de oorlog die NSB-ers doodschoten. Het kwade gebruiken om iets goeds te bereiken of erger te voorkomen. Wanneer is dat te rechtvaardigen?

De rabbijnen leren dat als je oog in oog staat met een zogenaamde rodeef, dat is een achtervolger die het oogmerk heeft te doden, dat je dan zelf geweld mag gebruiken, om hem uit te schakelen. Dat is wat Philip doet met die raketaanval. Zo werd de gijzelnemer in Amsterdam uitgeschakeld, NSB-ers in de oorlog gedood. Toch griezelig, makkelijk te misbruiken, neem Poetin, die zegt het kwade in Oekraïne te bestrijden, omdat het nazi's zijn. Zo heeft iedereen zijn eigen waarheid.

God schiep een wereld waarin er keuze is tussen goed en kwaad - en hij zag dat het goed was, zeer goed. Aan de mens de opdracht er iets van te maken. Dat is moeilijk, de balans houden tussen goed en kwaad, tussen altruïsme en eigenbelang. Het is heel herkenbaar hoe Zelda daar mee worstelt: ze aarzelt aanvankelijk om Amal in huis te nemen en ze is boos als hun geld op is. Maar dan schaamt ze zich weer over haar egoïsme.

Hoe kan je het goede doen voor anderen, en tegelijkertijd goed voor jezelf zorgen?

Veel mantelzorgers voelen dat ook, of mensen die vluchtelingen in huis willen nemen.

Goede mensen willen we zijn, rechtvaardige mensen. Maar hoe doe je dat?

We zien zoveel onrechtvaardigheid om ons heen, dat het moedeloos kan maken.

En dan is er dat troostrijke verhaaltje in de Talmoed: In elke generatie leven 36 verborgen rechtvaardigen, niemand beseft dat zij de zorgen en ellende van de wereld dragen. Zolang zij de mensheid en God dienen, zal de wereld blijven bestaan. Ze weten zelf niet dat ze één van de 36 zijn, zouden ze het wel weten, dan ligt de zonde van overmoed natuurlijk op de loer.

Ook wij willen goede mensen zijn, rechtvaardige mensen. Door rechtvaardigheid na te streven, in het klein en in het groot. Een vuist maken tegen onrecht, het goede ondersteunen en proberen de juiste keuzes te maken. Dat kunnen we niet alleen, misschien is dat de fout die Bor maakt, hij overlegt niet, verliest de realiteit uit het oog en houdt geen geld over. En wij? We kunnen de wereld niet redden, maar we kunnen wel samen een begin maken. Zoals in onze diaconale projecten: zoals Bij Mei, in onze eigen omgeving, of we steunen een dialoogprogramma voor jonge Israëliërs en Palestijnen. Want we zijn niet onverschillig, we willen blijven geloven in die betere wereld, waarin recht wordt gedaan aan wie zich niet gezien of gehoord voelen. Aan mensen die alles kwijt zijn, door een ramp of een oorlog. De vluchteling, de arme: doe hen recht...

Laten we op die manier proberen goede mensen te zijn, rechtvaardige mensen.

Amen.

Slottekst: Prediker 7: 16-18

Wees daarom niet al te rechtvaardig en meet jezelf geen overdreven wijsheid aan. Waarom zou je jezelf te gronde richten? Maar gedraag je ook niet al te onrechtvaardig en wees geen dwaas.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl